

Linia Hutnicza Szerokotorowa nr 65 i linia nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe jako strefa kolizji zwierząt z taborem kolejowym w Roztoczańskim Parku Narodowym

Tadeusz Jan Chmielewski, Katarzyna Tajchman, Weronika Maślanko, Leszek Drozd

Ruchliwa linia kolejowa, z nasypami, wykopami i towarzyszącymi jej urządzeniami sygnalizacyjnymi, przecinająca bogate przyrodniczo ekosystemy stanowi w przyrodzie barierę ekologiczną.

Celem pracy była identyfikacja najczęstszych tras migracji ssaków przez Linie Hutniczo Szerokotorową (LHS) nr 65 i linię nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe rozcinającą Roztoczański Park Narodowy oraz ocena liczby kolizji zwierząt z taborem kolejowym.

Badaniami objęto odcinek LHS nr 65 i linię nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe długości 3,6 km. Wykorzystując odbiorniki GPS, zlokalizowano w terenie i na zdjęciach lotniczych miejsca przekroczeń linii kolejowej przez trasy migracji zwierząt w trzech przekrojach czasowych: 20.01.2012 r., 07.02.2012 r., 29.02.2012 r. Na podstawie tropów określono liczbę gatunków zwierząt, liczbę osobników i liczbę przekroczeń. Na podstawie terenowych obserwacji służb Roztoczańskiego Parku Narodowego i Nadleśnictwa Zwierzyniec sporządzono także zestawienie liczby kolizji zwierząt z taborem kolejowym. Wyniki badań posłużą do oceny skali barierowego oddziaływania LHS nr 65 i linii nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe na faunę RPN, a także do opracowania planu ochrony tego odcinka korytarza ekologicznego fauny Roztocza, a jednocześnie poprawy bezpieczeństwa transportu kolejowego.

Artykuł recenzowany zgodnie z wytycznymi MNiSW

data zgłoszenia do redakcji: 31.01.2013

data akceptacji do druku: 27.03.2013

dr hab.
Tadeusz Jan Chmielewski,
profesor nadzwyczajny
Uniwersytetu
Przyrodniczego w Lublinie
Zakład Ekologii Krajobrazu
i Ochrony Przyrody
tadeusz.chmielewski@up.lublin.pl

dr inż.
Katarzyna Tajchman
Uniwersytetu
Przyrodniczego w Lublinie
Zakład Ekologii Krajobrazu
i Ochrony Przyrody
katarzyna.tajchman@up.lublin.pl

prof. dr hab. Leszek Drozd
Uniwersytetu
Przyrodniczego w Lublinie
Zakład Hodowli Amatorskich
i Zwierząt Dzikich
leszek.drozd@up.lublin.pl

mgr inż.
Weronika Maślanko
Uniwersytetu
Przyrodniczego w Lublinie
Zakład Ekologii Krajobrazu
i Ochrony Przyrody
wemas@wp.pl

- wymieranie populacji lokalnych,
- trudność w zdobywaniu pokarmu i schronienia,
- trudność ze znalezieniem partnerów do rozrodu,
- kojarzenie osobników spokrewnionych powodujące wady wrodzone,
- spadek odporności na choroby,
- niemożność stworzenia typowych gatunków,
- mniejszą zdolność do przystosowywania się do zmian środowiska,
- spadek żywotności populacji,
- ogólny spadek bioróżnorodności [7].

Linia kolejowa z nasypami, wykopami i towarzyszącymi jej urządzeniami sygnalizacyjnymi przecinająca bogate przyrodniczo ekosystemy, stanowi w przyrodzie barierę ekologiczną i behawioralną [4]. O uciążliwości szlaku komunikacyjnego w dużej mierze decyduje intensywność jego użytkowania [2, 12]. Elementy wprowadzone do środowiska przez człowieka, a nie przypominające nic, co kojarzyłoby się zwierzęciu z niebezpieczeństwem, nie będą wywoływać wyraźnych i szybkich, instynktownych reakcji. To w jaki sposób zwierzęta reagują na pociąg, czy urządzenia sygnalizacyjne zależy od ich biologii: narządów zmysłu, behawioru. Zmysł wzroku dla większości ssaków pełni funkcje drugorzędą za węchem lub słuchem, jest jednak istotny w wykrywaniu zagrożenia. Zwierzęta są wyczułone przede wszystkim na ruch, wzrok służy im do oceny odległości i szybkości zauważonego obiektu. Zwierzęta

Polska na tle innych krajów Europy charakteryzuje się stosunkowo dobrze zachowanymi zasobami przyrodniczymi, o dużym stopniu naturalności i wysokiej różnorodności biologicznej [1]. Szybki rozwój i modernizacja sieci transportowej (dróg i linii kolejowych) może w poważnym stopniu zagrozić bogactwu przyrodniczemu naszego kraju. Do najważniejszych negatywnych skutków powodowanych w przyrodzie przez inwestycje liniowe i wzrost natężenia ruchu, można zaliczyć:

- śmiertelność zwierząt na drogach i torach,
  - utratę siedlisk w wyniku budowy pasa drogowego lub kolejowego oraz oddziaływania ruchu drogowego i kolejowego na otoczenie,
  - fragmentację i izolację siedlisk i populacji zamieszkujących je zwierząt [5]
- To ostatnie zagrożenie ma największe znaczenie, ponieważ działa w dużej skali przestrzennej. Może powodować:
- utratę zmienności genetycznej dużych populacji,

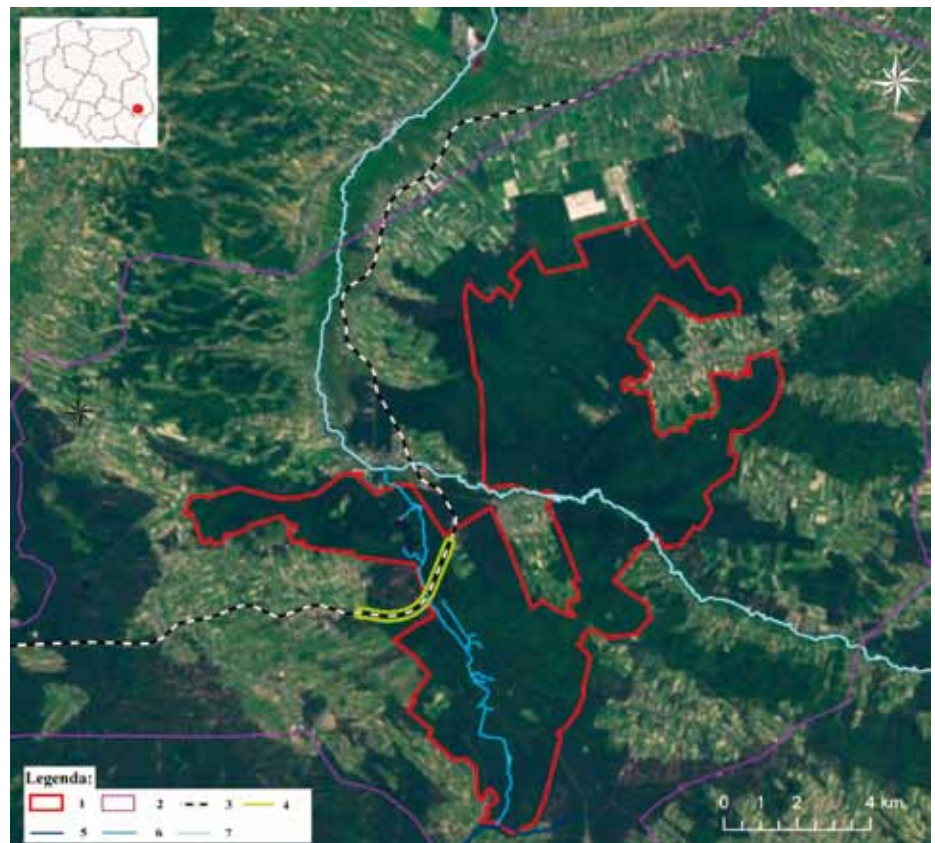
lepiej widzą w nocy, za to silne światło oslepia je bardziej niż ludzi, oczy zwierząt dłużej przystosowują się na powrót do ciemności. Stąd efekt zamierania w bezruchu w światłach reflektorów samochodu, lokomotywy, czy nawet silnej latarki [6].

Powstała w okresie I Wojny Światowej linia kolei żelaznej, łącząca Rejowiec przez Zwierzyniec i Rawę Ruską ze Lwowem, wniosła tego typu zagrożenia dla jednego z najcenniejszych przyrodniczo regionów Polski – Roztocza. Jeszcze większe przyniosła budowa szerokotorowej Linii Hutniczo - Siarkowej, przecinającej utworzony w 1974 r. Roztoczański Park Narodowy. O budowie tej linii, łączącej Zagłębie Donieckie w ówczesnym ZSSR z Hutą Katowice, zdecydowało Prezydium Rządu PRL w 1975 r. LHS okazała się obiektem bardzo uciążliwym dla Parku Narodowego, dzieląc go na 2 części, generując hałas, zanieczyszczenia powietrza i gleb (wysypująca się z wagonów i rozpylająca się w czasie transportu siarka) oraz kolizje zwierząt leśnych z taborem kolejowym [11]. Bariery oddziaływanie LHS należy w tym przypadku rozumieć nie jako pas mechanicznie utrudniający migrację zwierząt, ale jako strefę istotnego zagrożenia ich życia.

Od 2001 roku LHS (zwana obecnie Linią Hutniczą Szerokotorową) ma charakter wyłącznie towarowy i obsługuje tylko przewozy międzynarodowe. Na końcu linii i wzdłuż jej przebiegu znajdują się terminale przeładunkowe, wykorzystywane do rozładunku różnego rodzaju towarów przywożonych do Polski z Ukrainy i z innych państw byłego Związku Radzieckiego. Linia ta, nosząca numer 65, jest niezelektryfikowana, jednotorowa i na terytorium Polski przebiega od kolejowego przejścia granicznego w Hrubieszowie do stacji kolejowej Sławków LHS. Jest ona najdłuższą szerokotorową linią kolejową w Polsce. Jej długość od granicy państwa do stacji towarowej w Sławkowie wynosi 394,65 kilometrów. Łączna długość torów na linii wynosi 524,339 kilometrów. Jest powszechnie uważana za najdalej wysuniętą na zachód Europy linię o rozstawie toru 1520 mm [11]. Obok linii szerokotorowej biegnie równolegle linia nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe.

Obszar i metodyka badań

Na odcinku LHS nr 65 i 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe przebiegającym przez Roztoczański Park Narodowy na długości 3,6 km (transekt) (rys. 1) zlokalizowano miejsca przekroczeń tras migracji zwierząt przez linię kolejową w trzech przekrojach czasowych: 20.01.2012 r., 07.02.2012 r., 29.02.2012 r. Na podstawie tropów określono liczbę gatunków zwierząt, liczbę osobników i liczbę przekroczeń. Lokalizację miejsc przekroczeń rejestrowano za

1. Roztoczański Park Narodowy z otuliną oraz z badanym odcinkiem LHS i linia nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe

Oznaczenia:

1 – granica RPN, 2 – otulina RPN, 3 – przebieg LHS, 4 – odcinek LHS i linia nr 66 Zwierzyniec Towarowy - Stalowa Wola Południe objęte badaniami, 5 – rzeka Szum, 6 – rzeka Świerszcz, 7 – rzeka Wieprz.

Tab.1: Wyniki monitorowania tras migracji zwierząt na transekcie badawczym w dniu 20.01.2012 r.

Lp.	Gatunek	Liczba miejsc przekroczeń transektu	Liczba stwierdzonych osobników
1.	Sarna	1	1
2.	Dzik	3	3
3.	Tropy trudne do zidentyfikowania	3	3
RAZEM	3	7	7

pomocą odbiorników GPS Mobbile Mapper 6 o dokładności 2-5 metrów i zaznaczano na zdjęciu satelitarnym z lat 2003-2004 o terenowej rozdzielczości piksela 0,25 m. Równolegle na podstawie terenowych obserwacji służb Roztoczańskiego Parku Narodowego i Nadleśnictwa Zwierzyniec sporządzono także zestawienie liczby kolizji zwierząt z taborem kolejowym w okresie (2010 - 2012 i 2002 - 2012).

Celem niniejszej pracy jest identyfikacja najczęstszych tras migracji ssaków przez Linie Hutniczo Szerokotorową (LHS) i linię nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe rozcinającą Roztoczański Park Narodowy oraz określenie liczby kolizji zwierząt z taborem kolejowym, co w sumie pozwoli na ocenę skali zagrożenia, jaką stwarza LHS dla ssaków RPN.

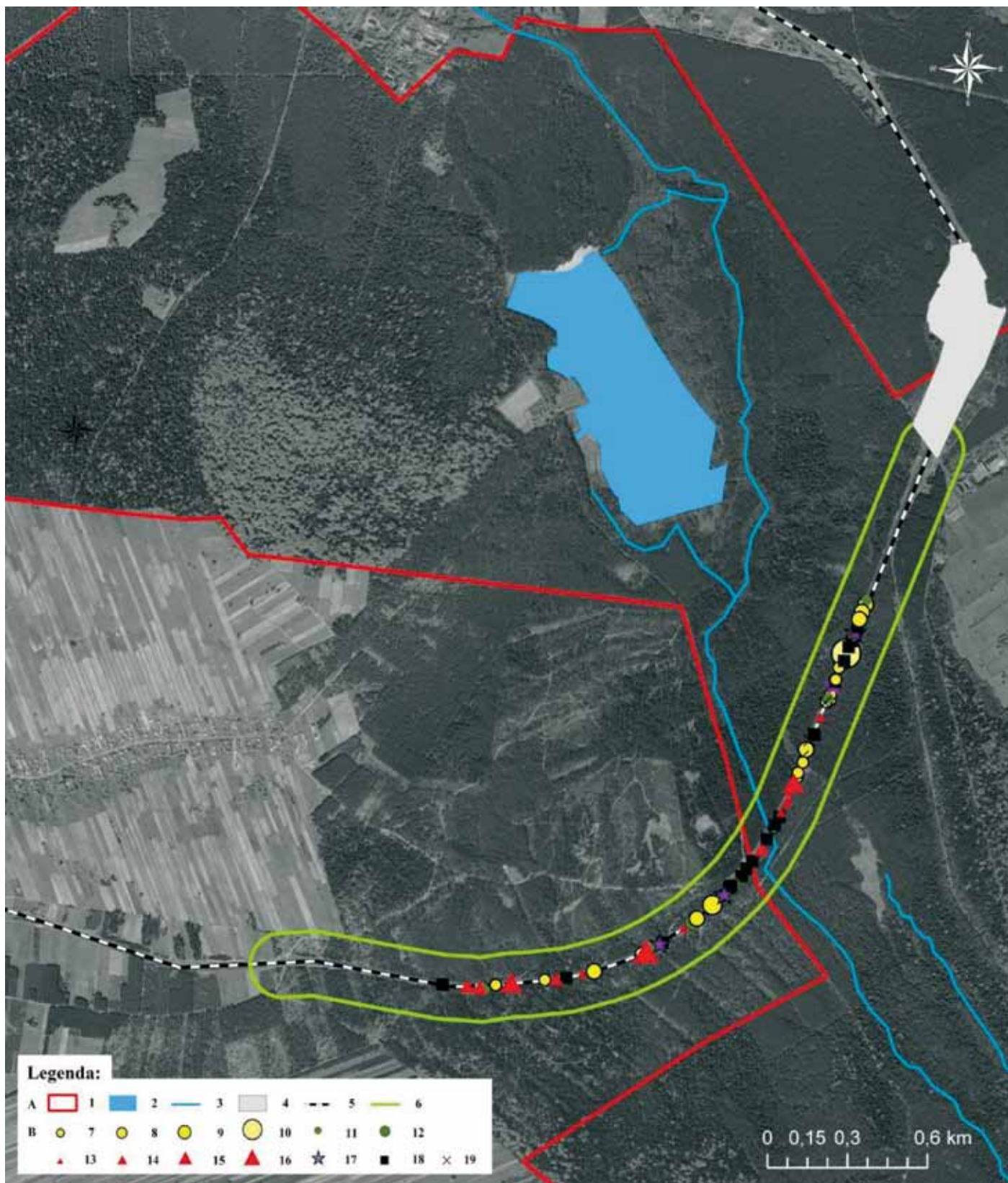
Wyniki

Lokalizacja miejsc przekroczeń tras migracji zwierząt przez linię kolejową oraz identyfikacja migrującej fauny

Trasy migracji zwierząt przez odcinek LHS i linię nr 66 Zwierzyniec Towarowy - Stalowa Wola Południe przebiegający przez teren RPN na długości 3,6 km, monitorowano w trzech terminach. Wyniki badań zawierają tabele 1, 2, 3, a zarejestrowaną sytuację terenową przedstawia rys. 2.

W pierwszym terminie badań (20.01.2012 r.) zaobserwowano niewielką liczbę miejsc przekroczeń transektu: 7, a także małą liczbę osobników porównaniu z innymi badanymi terminami. Największą migracyjnością charakteryzowały się dziki (tab. 1).

W drugim terminie monitorowania tras migracji zwierząt (07.02.2012 r.), na transek-

2. Transekt badawczy o długości 3,6 km z zaznaczonymi miejscami przejścia zwierząt przez tory w trzech terminach (lokalizacja wg pomiarów GPS)

Oznaczenia:

A: Główne elementy strukturalne obszaru badań: 1 – granica RPN, 2 – Stawy Echo, 3 – rzeka Świerszcz, 4 – teren stacji kolejowej Biały Słup, 5 – przebieg LHS i linii nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe, 6 – odc. LHS objęty badaniami.

B: Przejścia zwierząt: 7 – 1 os. dzika, 8 – 2 os. dzika, 9 – 3 os. dzika, 10 – 10 os. dzika, 11 – 1 os. sarny europejskiej, 12 – 2 osobniki sarny europejskiej, 13 – 1 os. jelenia szlachetnego, 14 – 2 os. jelenia szlachetnego, 15 – 4 os. jelenia szlachetnego, 16 – 5 os. jelenia szlachetnego, 17 – 1 os. zająca szaraka, 18 – 1 os. lisa, 19 – trop niezidentyfikowanego gatunku.

Tab.2: Wyniki monitorowania tras migracji zwierząt na transekcje badawczym w dniu 07.02.2012 r.

Lp.	Gatunek	Liczba miejsc przekroczeń transektu	Liczba stwierdzonych osobników
1.	Jeleń	21	13
2.	Sarna	6	6
3.	Dzik	7	7
4.	Zając	3	3
5.	Lis	18	16
RAZEM	5	55	45

Tab.3: Wyniki monitorowania tras migracji zwierząt na transekcje badawczym w dniu 29.02.2012 r.

Lp.	Gatunek	Liczba miejsc przekroczeń transektu	Liczba stwierdzonych osobników
1.	Jeleń	30	30
2.	Sarna	6	6
3.	Dzik	1	1
4.	Zając	3	3
5.	Lis	3	3
RAZEM	5	43	43

Tab.4: Wykaz przypadków kolizji dużych ssaków z pociągami w obszarze RPN w latach 2010-2012

Gatunek	Liczba osobników
jeleń (lania) 9.01.2012 r.	1
dzik (prośne lochy) 21.02.2010 r.	5

Źródło: Roztoczański Park Narodowy, 2012

cie badawczym zaobserwowano bardzo dużą liczbę miejsc przekroczeń transektu, bo 55, zaś liczba stwierdzonych osobników wynosiła 45. Najbardziej migracyjny w tym terminie okazał się jeleń (tab. 2). Wynikiem tego mogła być długo zalegająca pokrywa śnieżna i utrzymujące się wcześniej bardzo niskie temperatury powietrza (powyżej -20°C). Po zelzeniu mrozów zwierzyna zwiększyła ruchliwość w poszukiwaniu pożywienia.

W trzecim terminie monitorowania (29.02.2012 r.) na transekcje badawczym zaobserwowano nieco mniejszą liczbę miejsc przekroczeń transektu oraz nieznacznie mniejszą liczbę osobników - 43 (tab. 3).

Efekty monitorowania w 3 zimowych przekrojach czasowych wykazały, że badany odcinek jest obszarem częstych migracji zwierząt (rys. 2). Łącznie w trzech terminach zaobserwowano 68 miejsc przekroczeń torów oraz zarejestrowano tropy 66 osobników, w tym najwięcej było dzików – około 40 osobników, następnie lisów – 19 i jeleni – 16 osobników. Najwięcej tropów oznaczono na odcinku: 88.0-90.0 km według kilometrażu linii LHS.

Miejsc przekroczeń linii kolejowej nie zaobserwowano w odległości 800 m od

Tab.5: Wykaz przypadków kolizji dużych ssaków z pociągami w Nadleśnictwie Zwierzyniec w latach 2002-2012

Gatunek	Liczba osobników
wilk	1
dzik	2
sarna	4
jenot	1
borsuk	2
jeleń	2

Źródło: Nadleśnictwo Zwierzyniec, 2012

krawędzi lasu stanowiącej początek transektu oraz w odległości 700 m od końca transektu przy stacji kolejowej „Biały Słup”. Można przypuszczać, że strefy te wyznaczają „ekoton bezpieczeństwa zwierząt” w korytarzu ekologicznym przebiegającym przez badaną część RPN. Korytarzem tym jest strefa częstych migracji zwierząt, odznaczająca się licznymi przekroczeniami LHS i linii nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe na odcinku 2, 37 km (rys. 2).

Zarejestrowane kolizje dużych ssaków z taborem kolejowym na badanym odcinku LHS i linii nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe

Kolizje zwierząt z taborem kolejowym w obrębie Roztoczańskiego Parku Narodowego oraz na terenach przylegających prezentują tabele 4 i 5.

W Nadleśnictwie Zwierzyniec w okresie od 2002 do 2012 roku na trasach LHS i linii nr 66

Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe zginęło 12 osobników dzikich zwierząt. Wśród nich będący pod ochroną i zagrożony w skali Europy wilk, a także liczniej występujące na tym terenie dziki (2 osobniki), sarny (4 osobniki) i jelenie (2 osobniki) (tab. 5).

Ocena barierowego oddziaływania LHS i linii nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe na faunę dużych ssaków RPN

Teren Roztoczańskiego Parku Narodowego charakteryzuje się dużym bogactwem gatunkowym zwierząt dziko żyjących. Odcinek LHS i linii nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe przebiegający przez obszar RPN nie stanowi mechanicznej przeszkody dla przekraczania torów przez zwierzęta. W każdym z trzech terminów zaobserwowano średnio 35 miejsc przekroczeń badanego transektu, a średnia liczba osobników stwierdzonych w trakcie jednego liczenia to 32 zwierzęta (tab. 1, 2, 3).

W porównaniu z tymi danymi, na drodze krajowej nr 5 DK5 przez przejście dla zwierząt w Wielkopolskim Parku Narodowym przechodzi średnio w miesiącach zimowych tj. od grudnia do marca 191 jeleni na miesiąc, czyli dziennie (tak jak w wyżej opisanych badaniach) 6 osobników [7].

Obecnie pociągi kursujące po torze normalnym jeżdżą przez RPN z prędkością 100 km/h, zaś po torze szerokim z prędkością 80 km/h. Częstotliwość przejazdów pociągów po torze szerokim to 24 pociągi na dobę. Największe natężenie występuje w porze porannej: w godzinach 4:00 – 8:00 przejeżdżają 3 pociągi w ciągu 2 godzin. Po torze normalnym przez teren Roztoczańskiego Parku Narodowego przejeżdżają dwa pociągi codziennie: jeden ok. godziny 6:14 – 6:33 i drugi w porze 21:00 – 21:37. Oprócz tego istnieje indywidualny rozkład jazdy pociągów zamawianych – są to ok. cztery dodatkowe pociągi na dobę.

Badany odcinek LHS i linii nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe stanowi barierę ekologiczną, rozumianą jako strefę istotnego zagrożenia życia dla zwierząt. Kolizje zwierzyny z taborem kolejowym nie zdarzają się często, ale jeśli już występują, są to tragiczne w skutkach wypadki (tab. 4 i 5).

Propozycje ochrony fauny RPN przed kolizjami z taborem kolejowym LHS i linii nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe

Na terenie Roztoczańskiego Parku Narodowego budowa przejść górnych dla zwierząt nie jest uzasadniona przyrodniczo, technicznie oraz finansowo, ponieważ odcinek ten biegnie w poprzek cennej przyrodniczo do-

liny ciekę Świerszcz. Budowa dolnego przejścia dla gatunków zwierząt z listy priorytetowej: jeleni czy wilka, wymagałaby bardzo dużych nakładów finansowych i znaczących prac budowlanych, których realizacja mogłaby przynieść bardzo duże szkody w ekosystemach leśnych i wodnych parku. W tej sytuacji aby zmniejszyć zagrożenie śmiertelnych kolizji zwierząt z taborem kolejowym najlepszym rozwiązaniem jest:

- zainstalowanie na badanym odcinku urządzeń odpłaszających zwierzęta w porach zbliżania się pociągu, monitorowanie efektywności ich oddziaływania i w miarę potrzeb doskonalenie zarówno sposobu przestrzennego rozmieszczenia urządzeń, jak i ich parametrów technicznych,
- zmniejszenie prędkości przejazdów pociągów przez obszar Roztoczańskiego Parku Narodowego do 60-70 km/h na stałe. Jak przekonuje Pani Profesor Simona Kossak w jednym z wywiadów [3]: „Prześladowany, czyli zwierzę stojące na torze będzie miało czas na reakcję przed nadjeżdżającym pociągiem. Zachowanie pociągu jest bowiem nietypowe: z daleka gna jak szalony. Gdy przekroczy „dystans ucieczki”, może już być za późno. System nerwowy „ofiary” nie nadąży z wydaniem kolejnych poleceń: „obserwuj” i „uciekaj!”. W tej sytuacji może nastąpić ostatnia próba uratowania życia: żubr albo łos atakuje czołowo nadjeżdżającą lokomotywę. Tu leży przyczyna kolizji zwierząt z pojazdami jadącymi z szybkością większą niż 60-70 km/godz., a nigdy z rowerzystami lub z zaprzęgami konnymi”. Natomiast na konferencji w Łagowie w 2007 roku sugerowano ograniczenie prędkości pociągów do 50 km/h w miejscach szczególnie cennych przyrodniczo [9].

Docelowo – zgodnie ze zgłaszanymi postulatami z lat osiemdziesiątych Rady Naukowej Roztoczańskiego Parku Narodowego – trasa LHS powinna być przeniesiona poza obszar parku narodowego [10].

Podsumowanie i wnioski

1. Odcinek LHS i linia nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe przebiegający przez obszar RPN jest przekraczany przez zwierzęta w licznych miejscach na prawie całej swej długości, stanowi więc istotną strukturę barierową przecinającą szeroki korytarz przemieszczania się wielu gatunków zwierząt przez teren Roztoczańskiego Parku Narodowego.
2. Na badanym odcinku LHS i linia nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe o długości 3,6 km, w trzech przedziałach czasowych (20.01.2012 r., 07.02.2012 r., 29.02.2012 r.) stwierdzono

łącznie: 105 przekroczeń, 95 osobników, 5 gatunków, w tym 42% stanowiły dziki, 17% jelenie i lisy, 14% sarny i 4% zajęce.

3. W okresie 2002 – 2012 stwierdzono 14 śmiertelnych kolizji zwierząt z taborem kolejowym LHS i linią nr 66 Zwierzyniec Towarowy – Stalowa Wola Południe, w tym dominowały dziki (7 osobników) i sarny (4 osobniki). Największą stratą było zabicie wilka.
4. Na badanym odcinku istnieje potrzeba zastosowania urządzeń odpłaszających, zmniejszających stopień kolizji zwierząt z taborem kolejowym.
5. Strefy brzegowe badanego transektu : ok 800 m od skrajku lasu w otulinie RPN oraz ok 700 m od rozjazdów stacji kolejowej „Biały Słup” stanowią „ekoton bezpieczeństwa zwierząt” zidentyfikowanego korytarza ekologicznego ssaków.

Materiały źródłowe

- [1] Andrzejewski R., Weigle A. (red.): Różnorodność biologiczna Polski. Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Warszawa; 2003, 284
- [2] Bjorn J.: Dzika przyroda [W:] B. Jackowiak red.: Oddziaływanie infrastruktury transportowej na przestrzeń przyrodniczą. Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Warszawa-Poznań-Lublin; 2007, 9-22.
- [3] Bosakowska J. Gazeta Wyborcza / Nauka / Artykuły: Jak działa odstraszacz wyjaśnia prof. Simona Kossak, 2005-04-22, aktualizacja: 22.04.2005 00:00 Rozmowa z prof. Simoną Kossak z Zakładu Lasów Naturalnych w Instytucie Badawczym Leśnictwa (<http://wyborcza.pl/1,75476,2669938.html>)
- [4] Jackowiak B. red.: Oddziaływanie infrastruktury transportowej na przestrzeń przyrodniczą. Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Warszawa-Poznań-Lublin; 2007, 5-6.
- [5] Jędrzejewski W.: Ochrona dziko żyjących zwierząt przy inwestycjach liniowych (drogi i linie kolejowe) w Polsce. Wyd. Stowarzyszenie Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot Łagów. 24-26.09.2007, 252.
- [6] Kossak S, Zasada działania atrapy bodźców kluczowych zastosowanej w urządzeniu UOZ-1 wypłaszającym zwierzęta z torów kolei szybkiego ruchu, materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Technicznej „Oddziaływanie infrastruktury transportowej na przestrzeń przyrodniczą”, Poznań, wrzesień 2006.

Podziękowania

Autorzy publikacji składają serdeczne podziękowania Panu Tadeuszowi Augustowskiemu, Wiceprezesowi Zarządu KZA Przedsiębiorstwo Automatyki i Telekomunikacji Spółka Akcyjna w Lublinie, za wszechstronną pomoc organizacyjną i techniczną oraz cenne konsultacje merytoryczne. ◀

- [7] Kurek R. T.: Poradnik projektowania przejść dla zwierząt i działań ograniczających śmiertelność fauny przy drogach. Wyd. Stowarzyszenie Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot. Warszawa. 2010, 104.
- [8] Ratajczak G.: Koszt inwestycji drogowych realizowanych w ramach budownictwa zrównoważonego z uwzględnieniem wymagań dotyczących ochrony środowiska 2010 Wielkopolski Zjazd Inżynierów Budownictwa, 2010.
- [9] Ślusarczyk R.: Monitoring przyrodniczy realizacji inwestycji drogowych jako kluczowego zagrożenia dla ochrony różnorodności biologicznej w Polsce [W:] Kurek R. T. red. Ochrona dziko żyjących zwierząt przy inwestycjach drogowych w Polsce, Pracownia Na Rzecz Wszystkich Istot, Konferencja, Łagów 24–26.09.2007.
- [10] Wilgat T.: Linia Hutniczo – Siarkowa w Roztoczańskim Parku Narodowym. Roztoczański Park Narodowy, Zwierzyniec, 1997, 1-20.
- [11] Wilgat T. (red.): Roztoczański Park Narodowy – przyroda i człowiek. Wydawnictwo Lipiec. Zwierzyniec. 2004, 160.
- [12] Wysokowski A., Janusz L., Staszczuk A. Bednarek B.: Zmniejszenie negatywnego wpływu inwestycji komunikacyjnych (drogowo-kolejowych) na możliwość swobodnej migracji zwierząt. [W:] B. Jackowiak (red.). Oddziaływanie infrastruktury transportowej na przestrzeń przyrodniczą. Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Warszawa-Poznań-Lublin. 2007, 209-217.